ความสัมพันธ์ของคำเรียกชื่ออาหารกับความเชื่อและค่านิยมของคนไทย 4 ภาค

RELATION OF NAME CALLING OF THE FOOD AND THAI PEOPLE's BELIEVE AND VALUE OF THAI PEOPLE FROM 4 SECTORS

เนมิ อุนากรสวัสดิ์[1], วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, และ บุญเลิศ วิวรรณ์

Nemi Unakornsawad, Wilaisak Kingkham and Boonlert Wiwan

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Faculty of Humanities, Kasetsart University.

Email: lynznemi@gmail.com[1]

Received 31 October 2021**; Revised** 19 December 2021**; Accepted** 8 March 2022.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาตามแนวคิดอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ และเพื่อศึกษาแนวคิดด้านความเชื่อและแนวคิดด้านค่านิยมเป็นกรอบการวิจัย ก่อนการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยจะทำการเก็บรวมรวมข้อมูลรายชื่ออาหารจากเอกสารกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นจัดทำแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อสอบทานกับข้อมูลที่ได้จากผู้บอกภาษา คือ ตัวแทนประชากรทั้ง 4 ภาคของประเทศไทยโดยคัดเลือกมาภาคละ 3 คน รวมทั้งสิ้น 12 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้เชี่ยวชาญด้านอาหารและวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง และการสัมภาษณ์และสังเกตอย่างมีส่วนร่วมเป็นเทคนิคหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด คือ 1) แบบสัมภาษณ์ 2) แบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐานการหาค่าร้อยละในการแปลแบบสอบถาม จากนั้นวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่าคำเรียกชื่ออาหารไทย 4 ภาค สะท้อนให้เห็นความเชื่อที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนาใหญ่หรือศาสนาประจำชาติ ได้แก่ ความเชื่อด้านพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน และความเชื่อพื้นบ้าน ได้แก่ ความเป็นมงคล และความอัปมงคล นอกจากนี้ยังพบค่านิยมของคนไทย 2 ประการ ประกอบด้วยค่านิยมทางสังคม ได้แก่ วิถีชีวิตเรียบง่าย รักถิ่นฐาน มีความสามัคคี ปรารถนาความยืนยาว ค่านิยมทางศาสนา คือ มีความศรัทธาในพุทธศาสนา องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ทำให้เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของประชาชนทั้ง 4 ภาคของประเทศไทยทั้งความเชื่อด้านพุทธศาสนา และความเชื่อด้านความเป็นสิริมงคล รวมถึงยังแสดงให้เห็นค่านิยมทางสังคม และค่านิยมทางศาสนา ของคนในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: อาหารไทย, ความเชื่อ, ค่านิยม, อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์

Abstract

The scope of this qualitative research uses Ethnosemantics concept พันธุ์ (Frake, 1962) from Kingkeaw Atthakorn and Thanarat Sirisawas (1976) and value concept from Phenix (1992). Purposive sampling group in total 12 people 3 per groups from 4 sectors. Main speakers are village sage and food and culture specialist. Using interview and participant observation to collect data. Two methods has been used which are 1) The interview 2) Questionnaire using

basic statistic to calculate percentage for interpretation. Then analyst the data into descriptive research.

Objective of the article is to analyze relation between name of the food and values of Thai people in 4 sectors. The result indicates that the name of Thai food influenced by belief which take part in religion. Buddhist, folk belief which represent good luck, and bad luck. Beside that Also reflecting that social value of Thai people are simple lifestyles, love the settlement, harmonious, and religious value which is believed in Buddhist. This knowledge led to the understanding of people from 4 sector's feeling. Either the belief of Buddhist, believe in auspicious, social value, and religious values of Thai people from 4 sectors.

Keywords: Thai food, belief, Values, Ethnosemantics

บทนำ

อาหารไทยในแต่ละภูมิภาคมีความหลากหลาย และวัตถุดิบได้มาจากธรรมชาติรอบตัวในชุมชน ชื่ออาหารมักปรากฏชื่อวัตถุดิบและเป็นวัตถุดิบที่ได้จากธรรมชาติในท้องถิ่น เป็นวัตถุดิบพื้นบ้าน อยู่ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นแต่ละภูมิภาค จึงเป็นไปได้ว่าคำเรียกชื่ออาหารไทยทั้ง 4 ภาคจะสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในแต่ละภาคได้ ดังที่ Angsuwiriya. (2012). กล่าวว่า ภาษาเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการถ่ายทอดเอกลักษณ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่นย่อมจะแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ ดังนั้นสิ่งที่นำไปบริโภคย่อมแตกต่างกันไปด้วย ภาษาหรือชื่อที่ใช้เรียกย่อมแตกต่างกัน แม้ว่าอาหารบางอย่างจะได้รับการส่งผ่านข้ามพื้นที่กัน แต่ด้วยระบบการขนส่ง สื่อสาร และความเป็นอยู่ดั้งเดิมของคนกลุ่มนั้น ๆ ทำให้ชื่อเรียกมีความแตกต่างกัน แม้อาหารที่บริโภคจะเหมือนหรือคล้ายกันก็ตาม จึงเป็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาความรู้ ความคิด ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ตลอดจนมโนทัศน์ของคนในแต่ละภูมิภาคของไทยที่สะท้อนผ่านการตั้งคำเรียกชื่ออาหาร

การศึกษาสามารถเข้าใจความรู้ ความคิด ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ตลอดจนมโนทัศน์ของคนไทยในแต่ละภูมิภาคโดยการศึกษาหมวดคำเรียกชื่ออาหาร เนื่องจากการวิเคราะห์ความหมายของศัพท์หมวดต่าง ๆ ในภาษาของชนเผ่าใดชนเผ่าหนึ่งจะทำให้มองเห็นความนึกคิดและการมองโลกของชนเผ่านั้นได้อย่างลึกซึ้งโดยสามารถศึกษาผ่านแนวความคิดอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ เนื่องจากแนวความคิดดังกล่าวมีรากฐานมาจากความเชื่อที่ว่าภาษาเป็นสิ่งสะท้อนความนึกคิดและการมองโลกของผู้พูด การศึกษาทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์แสดงให้เห็นว่าภาษาของชนชาติใดชาติหนึ่งมักสะท้อนวัฒนธรรมของคนเหล่านั้น

นอกจากชื่ออาหารจะสะท้อนวัฒนธรรมการกินซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนไทยดังที่กล่าวมาแล้ว จากการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับคำเรียกชื่ออาหารไทยของทุกภูมิภาค ผู้วิจัยพบว่าอาหารหลายชนิดมีความสัมพันธ์กับความเชื่อและพิธีกรรมในท้องถิ่นด้วย ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความเชื่อและค่านิยมที่ปรากฏในคำเรียกชื่ออาหารไทยทั้ง 4 ภาค เพื่อจะได้ทราบว่าคำเรียกชื่ออาหารสามารถสะท้อนความเชื่อและค่านิยมของคนไทยทั้ง 4 ภาคในด้านใดและในลักษณะใดบ้าง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคำเรียกชื่ออาหารกับความเชื่อและค่านิยมของคนไทย 4 ภาค

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาครั้งนี้ใช้แนวคิดอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ของ Frake (1962) ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแนวคิดอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์เป็นการศึกษาภาษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าใจถึงระบบความรู้ ความคิด และมโนทัศน์ของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่า ภาษาเป็นสิ่งที่ สะท้อนความคิดและการมองโลกของผู้พูดภาษาดังกล่าวโดยศึกษาจากการวิเคราะห์คำ วงคำศัพท์ หรือหมวดคำศัพท์ที่เป็นชื่อของสิ่งของหรือระบบการเรียกชื่อสิ่งต่าง ๆ เนื่องจากแนวคิดนี้ถือว่าคำในภาษาเป็นตัวแทนของมโนทัศน์ และสามารถทำให้เห็นถึงระบบความรู้ความคิดรวมถึงลักษณะสากลและลักษณะเฉพาะที่เป็นวัฒนธรรมที่สังคมนั้น ๆ มีอยู่ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ความเชื่อและค่านิยมของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้กรอบแนวคิดด้านความเชื่อของ Attakorn and Sirisawas (1985) ที่แบ่งความเชื่อออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) ความเชื่อที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนาใหญ่หรือศาสนาประจำชาติ 2) ความเชื่อพื้นบ้าน และใช้กรอบแนวคิดด้านค่านิยมของ Phenix (1996) ที่แบ่งค่านิยมออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ 1) ค่านิยมทางสังคม 2) ค่านิยมทางวัตถุ 3) ค่านิยมทางความจริง 4) ค่านิยมทางจริยธรรม 5) ค่านิยมทางสุนทรียะ 6) ค่านิยมทางศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นเทคนิคหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล

กลุ่มตัวอย่าง (sample) การคัดเลือกพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาใช้แบบเฉพาะเจาะจง ผู้วิจัยคัดเลือกพื้นที่ที่เป็นตัวแทนในการศึกษาโดยใช้เกณฑ์จำนวนประชากรจำนวนมากที่สุดในแต่ละภูมิภาค กล่าวคือจังหวัดเชียงใหม่เป็นตัวแทนภาคเหนือ จังหวัดอุบลราชธานีเป็นตัวแทนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดชลบุรีเป็นตัวแทนภาคกลาง และจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นตัวแทนภาคใต้ และคัดเลือกผู้บอกภาษาโดยใช้วิธีเฉพาะเจาะจง โดยเลือกบุคคลที่ความเชี่ยวชาญด้านอาหาร อายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป

เครื่องมือที่ใช้ในการผู้เก็บข้อมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) และใช้วิธีการสัมภาษณ์ และสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ประกอบการเก็บข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐานการหาค่าร้อยละในการแปลผลแบบสอบถาม

ผู้วิจัยเลือกใช้แนวคิดอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ โดยใช้ทฤษฎีต้นแบบเรื่องการจำแนกประเภทและการจัดกลุ่มทางความหมายของ Nida (1975) ในการวิเคราะห์โครงสร้างทางความหมาย และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชื่ออาหารกับความเชื่อและค่านิยมตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ โดยใช้กรอบแนวคิดด้านความเชื่อของ Attakorn and Sirisawas (1985) และใช้แนวคิดด้านค่านิยมของ Phenix (1996) ในการวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

ความสัมพันธ์ของคำเรียกชื่ออาหารกับความเชื่อของคนไทย 4 ภาค

จากการศึกษาคำเรียกชื่ออาหารไทย 4 ภาค ผู้วิจัยพบความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับความเชื่อของคนไทย ดังนี้

1. ความเชื่อที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบศาสนาใหญ่หรือศาสนาประจำชาติ พบความเชื่อด้านพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน จากการศึกษาคำศัพท์ในกลุ่มความหมายมนุษย์และอมนุษย์ในคำเรียกชื่ออาหารไทย 4 ภาค พบคำว่า เปรต ใน “ต้มเปรต” ซึ่งเป็นอาหารภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ ไก่บ้านต้มเปรต ในอาหาร

ภาคใต้ที่สื่อถึงความเชื่อในศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน ถึงแม้จะพบชื่ออาหารที่ปรากฏคำว่า เปรต เพียง 2 รายชื่อ แต่ยังมีอาหารที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องเปรตของคนไทยในภาคใต้ประเพณีสารทเดือนสิบที่ชาวบ้านมักทำ “ต้ม” เป็นอาหารสำหรับถวายพระสงฆ์ตามความเชื่อ ซึ่งอาหารในประเพณีดังกล่าวชี้ให้เห็นความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ ซึ่งเป็นความเชื่อในพุทธศาสนาแบบชาวบ้านได้อย่างดี

2. ความเชื่อพื้นบ้าน พบความเชื่อเรื่องความเป็นมงคลและอัปมงคล ผลวิจัยพบคำเรียกชื่ออาหารไทย 4 ภาคที่จัดเป็นอาหารมงคลและอัปมงคล ประกอบด้วย ความเป็นมงคลและอัปมงคลที่เกิดจากชื่ออาหาร ความเป็นมงคลและอัปมงคลที่เกิดจากลักษณะอาหาร และความเป็นมงคลและอัปมงคลที่เกิดจากประเพณีนิยม ดังนี้

1.1 ความเป็นมงคลที่เกิดจากชื่ออาหาร มีดังนี้ ภาคเหนือ ชื่ออาหารที่มีความเป็นมงคลที่พบในชื่ออาหาร เช่น “แกงบะหนุน ตำบะหนุน ลาบโดยสื่อความหมายถึงความเจริญก้าวหน้า สิ่งที่มักจะได้มาโดยไม่คาดคิด ซึ่งทำให้ผู้รับโชคดี และการประคับประคอง หรือมีคนคอยช่วยเหลือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี “ลาบ” ซึ่งมีความหมายว่า สิ่งที่มักจะได้มาโดยไม่คาดคิด ซึ่งทำให้ผู้รับโชคดี เช่นเดียวกับภาคเหนือ

จะเห็นได้ว่าชื่ออาหารที่สื่อถึงความเป็นมงคลพบในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ความเป็นมงคลของชื่ออาหารในภาคเหนือเกิดจากการได้รับความสนับสนุนช่วยเหลือ และความโชคดี ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือความเป็นมงคลของชื่ออาหารเกิดจากความโชคดี

2.2 ความเป็นมงคลที่เกิดจากลักษณะของอาหาร มีดังนี้ ภาคเหนือ ชื่ออาหารที่มีความเป็นมงคลที่เกิดจากลักษณะอาหาร เช่น “ผัดหมี่ แกงหยวกกล้วย และแกงบะหนุน” โดยมีลักษณะมงคล คือ เส้นยาว และมีใยเหนียวแน่น ที่สื่อให้เห็นถึงความยืนยาว ความแนบแน่น และความแน่นแฟ้นยาวนาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชื่ออาหารที่มีความเป็นมงคลที่เกิดจากลักษณะอาหารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น “แกงหยวกกล้วย ขนมจีน แกงบอน” โดยมีลักษณะมงคล คือ เส้นยาว และมีใยเหนียวแน่น มีความหมายถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่น และความยืนยาว

ภาคกลาง ชื่ออาหารที่มีความเป็นมงคลที่เกิดจากลักษณะอาหารมีจำนวน 1 ชื่อ ได้แก่ ขนมจีน โดยมีลักษณะมงคลคือเป็นเส้นยาว มีความหมายถึงความยืนยาว

ภาคใต้ ชื่ออาหารที่มีความเป็นมงคลที่เกิดจากลักษณะอาหาร เช่น “ขนมจีน” และ “ข้าวเหนียว” โดยมีลักษณะมงคล คือ เป็นเส้นยาว และเหนียว มีความหมายถึง ความยืนยาว และความแนบแน่น

จะเห็นได้ว่าความเป็นมงคลที่เกิดจากลักษณะของอาหารพบได้ทุกภาคของประเทศไทย โดยลักษณะอาหารที่มีความเป็นมงคลที่พบร่วมกันทั้ง 4 ภาคคืออาหารที่มีลักษณะเป็นเส้นยาว

2.3 ความเป็นมงคลที่เกิดจากประเพณีนิยม เป็นอาหารที่นิยมรับประทานในท้องถิ่นสืบต่อกันมา อาหารบางชนิดเป็นอาหารเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นที่นิยมรับประทานในโอกาสสำคัญ อาทิ งานบวช งานบุญ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ เป็นความนิยมต่อ ๆ กันมา มีดังนี้ ภาคเหนือ อาหารที่มีความเป็นมงคลที่เกิดจากประเพณีนิยมในภาคเหนือ เช่น “ข้าวจี่ แกงอ่อม น้ำพริก ไส้อั่ว ยำจิ๊นไก่ใส่หัวปลี”

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาหารที่มีความเป็นมงคลที่เกิดจากประเพณีนิยมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น “ข้าวต้มมัด ข้าวจี่ ต้มเครื่องในวัว ลาบไก่ แกงหัวปลี”

ภาคกลาง อาหารที่มีความเป็นมงคลที่เกิดจากประเพณีนิยมในภาค เช่น “ข้าวแช่ หัวผักกาดเค็ม ผัดหวานลูกกะปิเค็ม เส้นจันทน์ผัดปู กุ้งผัดยอดมะพร้าว”

อาหารที่มีความมงคลที่เกิดจากประเพณีนิยมในภาคใต้มี เช่น “ต้ม แกงก่าย (เละยาก) แกงพุงปลา น้ำชุบ ผักเหนาะ แกงเลียง”

เป็นที่น่าสังเกตว่าอาหารที่ความเป็นมงคลมาจากประเพณีนิยมพบได้ทุกภาคของประเทศไทย และส่วนใหญ่เป็นประเพณีทางพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลกับคนไทยทั่วทุกภาค

2.4 ความอัปมงคลที่เกิดจากชื่ออาหาร พบเพียง 1 ชื่อ คือ“แกงบอน” ในภาคเหนือ แกงบอนไม่นิยมรับประทานในแต่งงาน เพราะพ้องเสียงกับคำว่า ปากบอน อาจนำมาซึ่งการทะเลาะเบาแว้งระหว่างสามีภรรยา

2.5 ความอัปมงคลที่เกิดจากลักษณะของอาหาร มีดังนี้ ภาคเหนือ อาหารอัปมงคลที่เกิดจากลักษณะของอาหาร เช่น “ขนมจีน” และ “ผัดหมี่” เป็นอาหารที่ไม่นิยมรับประทานในงานศพ เนื่องจากมีความเชื่อว่าจะทำให้มีผู้เสียชีวิตต่อ ๆ กันไปเหมือนความยาวของเส้นของอาหาร

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาหารอัปมงคลที่เกิดจากลักษณะของอาหารมี 1 ชื่อ ได้แก่ “ขนมจีน” เป็นอาหารที่ไม่นิยมรับประทานในงานศพ เพราะเชื่อว่าผู้ตายยังห่วงและอาลัยผู้มีชีวิต และบ้างก็เชื่อว่าเส้นใยจะไปกีดขวางการเดินทางสู่ปรโลกของผู้ตาย บ้างก็เชื่อว่าจะทำให้มีคนตายต่อกันไปเหมือนความยาวของเส้นขนมจีน

ภาคกลาง อาหารอัปมงคลที่เกิดจากลักษณะของอาหารมี 1 ชื่อ ได้แก่ “ขนมจีน” เป็นอาหารที่ไม่นิยมรับประทานในงานศพ เพราะมีความเชื่อว่าจะมีคนตายเพิ่มขึ้น ทำให้ต้องจัดงานศพต่อไปอีก Krangthoong et al (ed.). (2013). ภาคใต้ อาหารอัปมงคลที่เกิดจากลักษณะของอาหารมี 1 ชื่อ ได้แก่ “ขนมจีน” และอาหารจำพวกเส้นเป็นอาหารที่ไม่นิยมรับประทานในงานศพ เชื่อว่าจะทำให้มีคนตายต่อกันไปเหมือนความยาวของเส้นขนมจีน

จะเห็นได้ว่าอาหารที่ความอัปมงคลมาที่จากลักษณะพบได้ทุกภาคของประเทศไทย ซึ่งเป็นอาหารที่ไม่นิยมรับประทานในงานศพทั้งสิ้น และมีลักษณะตรงกันคือเป็นเส้นยาวต่อกัน ซึ่งตรงข้ามกับงานมงคลที่ได้กล่าวไปแล้วที่อาหารที่มีลักษณะเป็นเส้นยาวถือเป็นลักษณะมงคล แสดงให้เห็นว่าอาหารชนิดเดียวกันเป็นได้ทั้งอาหารมงคลและอาหารอัปมงคลเมื่ออยู่ต่างวาระกัน

2.6 ความอัปมงคลที่เกิดขึ้นจากประเพณีนิยม อาหารบางชนิดเป็นอาหารเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นที่ไม่นิยมรับประทานในโอกาสสำคัญที่เป็นมงคล อาทิ งานบวช งานบุญ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ เป็นความนิยมต่อ ๆ กันมา ส่วนใหญ่เป็นอาหารที่พบได้เฉพาะในท้องถิ่นนั้น ๆ ชื่ออาหารมงคลที่มีที่มาจากประเพณีนิยม ชื่ออาหารอัปมงคลที่มีที่มาจากประเพณีนิยมในแต่ละภาค มีดังนี้

ภาคเหนือ ไม่นิยมรับประทาน “แกงบะฟักหม่น” เนื่องจากเชื่อว่าฟักจะดูดกลิ่นศพ เพราะในอดีตชาวบ้านจะใช้ฟักมาใส่ในโลงศพเพื่อดูดกลิ่นศพ ส่วน “ผักกาดจอ” และ “แกงผักกาด” มีความเชื่อว่าสตรีมีครรภ์ไม่ควรรับประทานเนื่องจากถือว่าผักกาดเป็นผักรสเย็น จะจำให้เกิดการเจ็บท้องทั้งแม่และลูก และ “แกงหน่อไม้” เป็นอาหารที่ไม่นิยมให้มารดาที่เพิ่งคลอดบุตรรับประทาน เนื่องจากเป็นอาหารแสลง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาหารที่มีส่วนประกอบของเป็ด และหอย ไม่นิยมนำมาใช้รับแขก เนื่องจากเชื่อว่าจะทำให้เจ้าบ้าน และแขกผิดใจกัน ทะเลาะเบาะแว้งกัน และ “แกงบะค้อนก้อม” เป็นอาหารที่ไม่นิยมให้สตรีมีครรภ์รับประทาน เนื่องจากมีส่วนประกอบของมะรุม (บะค้อนก้อม) คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเชื่อว่ามะรุมจะทำให้สตรีมีครรภ์แท้งบุตรได้เนื่องจากมะรุมเป็นพืชฤทธิ์ร้อน

ภาคใต้ “น้ำชุบ” เป็นอาหารที่ไม่นิยมให้มารดาที่เพิ่งคลอดบุตรรับประทาน เนื่องจากเชื่อว่าความเผ็ดของพริกมีผลต่อรสชาตินำ้นมมารดา

จะเห็นได้ว่าอาหารที่ความอัปมงคลมาจากประเพณีนิยมโดยมากจะเป็นอาหารที่ไม่นิยมให้มารดาหลังคลอดบุตรรับประทานเนื่องจากเชื่อว่าเป็นอาหารแสลงและอาจจะทำให้เกิดอันตราย ลักษณะความเชื่อดังกล่าวพบทั้งในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

ความสัมพันธ์ของคำเรียกชื่ออาหารกับความค่านิยมของคนไทย 4 ภาค

ผลการวิจัยคำเรียกชื่ออาหารไทย 4 ภาค ตามแนวคิดของ Phenix (1996) พบค่านิยม 2 ลักษณะ ได้แก่ ค่านิยมทางสังคม และค่านิยมทางศาสนา ดังนี้

1. ค่านิยมทางสังคม (Social Values) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้เกิดความรักความเข้าใจ และความต้องการทางอารมณ์ของบุคคล จากการศึกษาคำเรียกชื่ออาหารไทย 4 ภาค ปรากฏค่านิยมทางสังคม 5 ประเภท ดังนี้

1.1 ค่านิยมวิถีชีวิตเรียบง่าย ผลการศึกษาคำเรียกชื่ออาหารไทย 4 ภาค ในกลุ่มความหมายพืชและส่วนประกอบของพืช และสัตว์และส่วนประกอบของสัตว์ที่พบในอาหารไทย 4 ภาค พบว่าสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทยทั้ง 4 ภาคว่ามีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ผูกพันกับธรรมชาติ จึงมักเลือกเอาสัตว์ และผักพื้นบ้านที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่นมาประกอบอาหาร เช่น ภาคเหนือมี “คั่วผักขี้หูด” “ผักแม้วผัดน้ำมันหอย” ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมี “แกงเห็ดดิน” “แกงเห็ดระโงก” ภาคกลางมี “หมูผัดกระเพรา” “ปลาหมึกผัดกระเพรา” ภาคใต้มี “คั่วใบทำมัง” “แกงลูกอึกเนื้อย่าง” และจากการสัมภาษณ์พบข้อมูลตรงกันว่าการเลือกรายการอาหารที่จะประกอบในแต่ละมื้อขึ้นอยู่กับว่าสามารถหาพืชชนิดใดได้ และยังพบอีกว่าเนื้อสัตว์ที่นำมาประกอบอาหารส่วนใหญ่ไม่เฉพาะเจาะจง สามารถใส่เนื้อสัตว์ที่สามารถหาได้ง่าย หรือหากไม่สามารถหาเนื้อสัตว์ได้ก็ไม่จำเป็นต้องใส่เนื้อสัตว์ แสดงให้เห็นความเรียบง่ายของคนไทยทั้ง 4 ภาคได้เป็นอย่างดี

1.2 ค่านิยมรักถิ่นฐาน คนไทยแต่ละท้องถิ่นมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง จะเห็นได้จากการการปรากฏชื่อที่แสดงสิ่งของหรือสถานที่ในท้องถิ่นในคำเรียกชื่อของอาหารทุกท้องถิ่น ดังเช่นภาคเหนือพบคำว่า “เมือง” และ “เหนือ” ในรายการอาหาร แกงส้มเมือง ลาบเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบคำว่า “ลาว” และ “อีสาน” ในรายการอาหาร แกงลาว และไส้กรอกอีสาน ซึ่งทั้งคำว่าลาว และอีสานสื่อถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทย ข้อมูลข้างต้นแสดงถึงจิตสำนึกของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความภาคภูมิใจในเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของภาคหรือชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี

ภาคกลางเป็นภาคเดียวที่ไม่ปรากฏคำที่แสดงความเป็นชาติพันธุ์ในคำเรียกชื่ออาหาร อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบคำว่า “ทะเล” ซึ่งเป็นชื่อสถานที่หมายถึงห้วงน้ำเค็มที่เวิ้งว้างกว้างใหญ่ในรายการอาหารห่อหมกทะเล เป็นคำที่ไม่พบในคำเรียกชื่ออาหารภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่พบในภาคใต้ แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของภาคกลางว่ามีพื้นที่ติดทะเล

ภาคใต้พบคำที่แสดงอัตลักษณ์ของถิ่นฐานเช่นเดียวกัน จากการศึกษาพบคำว่า “หาดใหญ่” “ปักษ์ใต้” และ “ทะเล” ในรายการอาหาร ไก่ทอดหาดใหญ่ ต้มยำปักษ์ใต้ ทะเลผัดพริกแกง ที่สื่อถึงค่านิยมรักถิ่นฐานของคนไทยภาคใต้

ทะเลเป็นแหล่งน้ำเค็มที่กว้างใหญ่ไพศาล เป็นคำที่พบเฉพาะในอาหารภาคกลางและภาคใต้ แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ว่ามีพื้นที่ติดทะเล อย่างไรก็ตามคำว่าทะเลที่ปรากฏในคำเรียกชื่ออาหารนั้นไม่ได้หมายถึงห้วงน้ำเค็ม แต่หมายถึงสัตว์ที่อาศัยอยู่ในทะเลซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของอาหาร ส่วนประกอบจากทะเลที่พบในอาหารทั้งภาคใต้และภาคกลางจึงพบได้มากเนื่องจากมีพื้นที่ติดทะเล ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือไม่มีพื้นที่ติดทะเล อาหารทะเลจึงไม่พบในพื้นที่ดังกล่าว

1.3 มีความสามัคคี ความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนไทยสะท้อนให้เห็นได้จากลักษณะของอาหาร อันได้แก่ “แกงหยวกกล้วย” ในภาคเหนือ และ “แกงบอน”ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีลักษณะเป็นเครือและเป็นเยื่อใยที่คนไทยถือว่าเป็นมงคล ทำให้เกิดความสามัคคีแนบแน่นกัน อย่างไรก็ตามแกงบอนไม่นิยมรับประทานในภาคเหนือ เนื่องจากถือเป็นอาหารอัปมงคล เพราะพ้องกับคำว่าปากบอนซึ่งหมายถึง อาการที่ปากอยู่ไม่สุข ชอบพูด ชอบฟ้อง ทำให้เกิดความแตกแยกได้

1.4 ปรารถนาความยืนยาว คนไทยมีความเชื่อเรื่องความยืนยาว ต้องการให้สิ่งต่าง ๆ อยู่กับเราไปนาน ๆ จะเห็นได้จากการรับประทานอาหารประเภทเส้นในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย เช่น “ผัดหมี่” ในงานแต่งงานในภาคเหนือ และ “แกงหยวกกล้วย” “ขนมจีน” และ “แกงบอน” ในงานมงคลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ในทุกภูมิภาคยังไม่นิยมรับประทานอาหารประเภทเส้นในงานเช่น ภาคเหนือไม่นิยมรับประทาน “ขนมจีน” “แกงหยวกกล้วย” และ “ผัดหมี่” ภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่นิยมรับประทาน “ขนมจีน” ภาคกลางและภาคใต้ไม่นิยมรับประทานอาหารจำพวกเส้นทุกชนิด เนื่องจากจะทำให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่อายุไม่ยืนยาวอีกด้วย

2. ค่านิยมทางศาสนา (Religious Values) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความปรารถนาความสมบูรณ์ของชีวิต รวมทั้งความศรัทธา และการบูชาในทางศาสนาผลการศึกษาคำเรียกชื่ออาหารไทย 4 ภาค พบค่านิยมทางศาสนาเพียงชนิดเดียว คือ ความศรัทธาในพุทธศาสนา คนไทยทั้ง 4 ภาคที่เป็นพุทธศาสนิกชนมีความศรัทธาในศาสนาพุทธเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากการที่ประชาชนในภาคต่าง ๆ จะนำอาหารที่มีคุณภาพไปถวายพระ เช่น “ข้าวจี่” ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ข้าวที่นำมาถวายจะเป็นข้าวใหม่ เนื่องจากมีรสชาติอร่อย และเพื่อความเป็นศิริมงคล สอดคล้องกับ Wiwan. (2015). ที่กล่าวว่าคนไทยถิ่นอีสานมีความผูกพันกับวัดตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต นอกจากนี้ในภาคเหนือการทำบุญเนื่องในวันสำคัญทางพุทธศาสนานิยมถวายแกงฮังเลเนื่องจากมีต้นทุนสูง Sittilhor and Khunsanong (ed.). (2013). หรือ “ต้ม” อาหารในภาคใต้ ที่มีที่มาจากประเพณีสารทเดือนสิบ ซึ่งเป็นประเพณีตามความเชื่อในพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของคำเรียกชื่ออาหารกับความเชื่อของคนไทย 4 ภาค จะเห็นถึงความเชื่อด้านพุทธศาสนาแบบชาวบ้านปรากฏในคำเรียกชื่ออาหารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ของไทย แต่ไม่พบลักษณะดังกล่าวในอาหารภาคเหนือและภาคกลาง อย่างไรก็ดีการที่ไม่พบไม่ได้หมายความว่าความเชื่อดังกล่าวไม่ปรากฏในภาคเหนือและภาคกลาง Nunthadsirisorn. (n.d.). กล่าวว่า พิธีกรรมในประเทศไทยที่คงความหมายของเปรตไว้ในแต่ละท้องถิ่นพบได้ทั่วทุกภาค ในภาคกลางพบประเพณีภัทรบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประเพณีบุญข้าวสาก หรือบุญข้าวสลาก ภาคเหนือมีประเพณีสลากภัต หรือตานก๋วยสลาก ส่วนภาคใต้มีประเพณีบุญเดือนสิบ หรือสารทเดือนสิบ อย่างไรก็ดีความเชื่อเรื่องเปรตนั้นจัดว่าเป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา

ส่วนความเชื่อเรื่องความเป็นมงคลและความอัปมงคลนั้นพบได้ในวัฒนธรรมการรับประทานอาหารทุกภาคของประเทศไทย เป็นที่น่าสังเกตว่าความเชื่อเรื่องความอัปมงคลของคนไทยไม่ได้พบเฉพาะในวัฒนธรรมการรับประทานอาหารเท่านั้น ความเชื่อดังกล่าวยังพบในวัฒนธรรมด้าน อื่น ๆ ของคนไทยด้วย จะเห็นได้จากการศึกษาความเชื่อด้านความเป็นมงคลและอัปมงคลด้านอื่น ๆ อาทิ ลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย ของ Sumniengngam. (2002). ที่ผลการศึกษาพบว่าคนไทยมากกว่าครึ่งหนึ่งเลือกใช้รูปคำที่เป็นสิริมงคลตามตำราทักษาในการตั้งชื่อ นอกจากนี้ยังมี

การศึกษาการตั้งชื่อภูเขาของไทย ของ Hai Ning Zheng. (2012). พบว่ามีภูเขาจำนวนหนึ่งได้นำคำที่มีความหมายเป็นมงคลตั้งเป็นชื่อภูเขา แสดงให้เห็นว่าคนไทยมีความเชื่อเรื่องสิริมงคลเป็นพื้นฐาน

นอกจากนี้ผลการศึกษาที่พบว่าคนไทยทั้ง 4 ภาคมีความเชื่อว่าอาหารที่มีเส้นยาวต่อกันเป็นลักษณะมงคลนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sinthawornkul. (2004). ที่ศึกษาเรื่องวิถีกินและความเชื่อของคนไทยที่สะท้อนจากชื่ออาหารไทยที่ใช้ในเทศกาลงานพิธีแบบดั้งเดิม ที่พบว่าอาหารที่ใช้ในงานมงคลมักใช้อาหารที่มีลักษณะมงคล อาหารจำพวกเส้นถือเป็นลักษณะมงคลเนื่องจากมีความยาว แสดงถึงความเหนียวแน่นและยาวนาน เป็นลักษณะที่คนปรารถนาพึงมี

ส่วนค่านิยมอีก 3 ประเภทที่ไม่พบในคำเรียกชื่ออาหารไทย 4 ภาค ประกอบด้วย ค่านิยมทางความจริง ค่านิยมทางสุนทรียะ และค่านิยมทางจริยธรรม ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากค่านิยมดังกล่าวเป็นค่านิยมระดับระดับจิตใจขั้นสูง อาทิ กฎธรรมชาติ ความผิดชอบชั่วดี ความซาบซึ้งใจ แต่อาหารเป็นสิ่งที่อยู่ในชีวิตประจำวัน คำเรียกชื่ออาหารมักเรียกตามชนิดของวัตถุดิบ วิธีประกอบอาหาร และชนิดของอาหารเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่พบค่านิยมดังกล่าว

สรุปองค์ความรู้

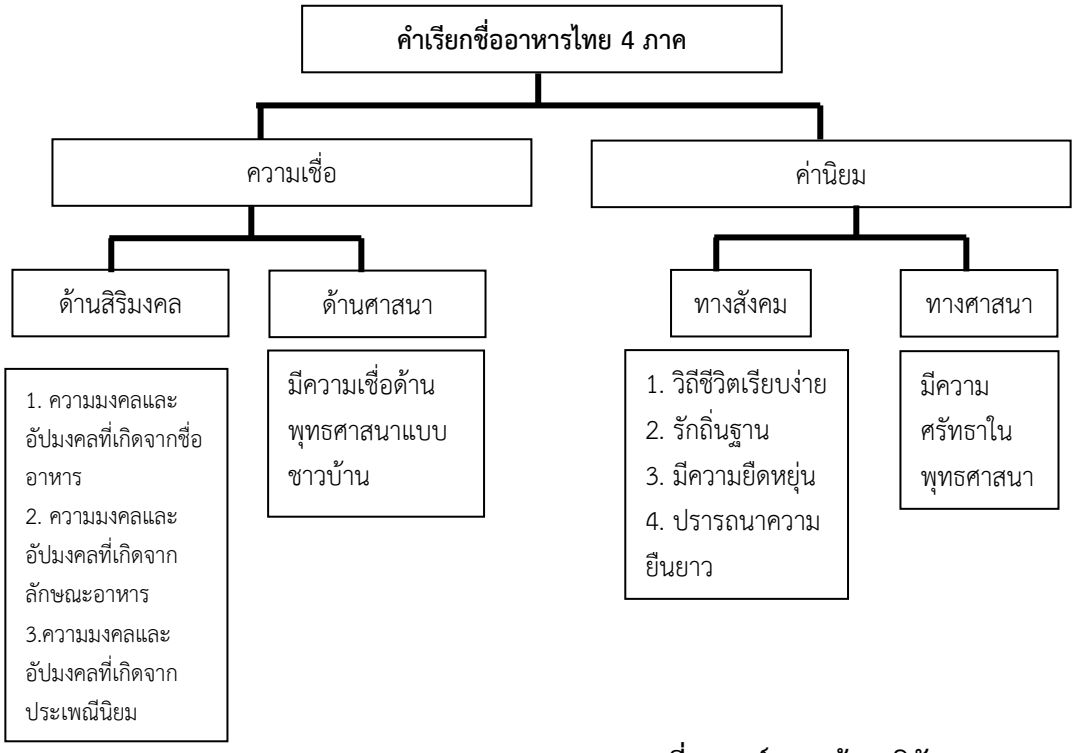

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

แผนภาพข้างต้นแสดงองค์ความรู้การวิจัยที่ได้จากการศึกษาความสัมพันธ์ของคำเรียกชื่ออาหารกับความเชื่อและค่านิยมของคนไทย 4 ภาค ในด้านความเชื่อพบความเชื่อด้านสิริมงคล และความเชื่อด้านพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ส่วนด้านค่านิยมพบค่านิยมทางสังคมและค่านิยมความศรัทธาในพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในแต่ละภาคสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารและวัฒนธรรมของจังหวัด และภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

2. ควรศึกษาความเชื่อค่านิยมของคนไทยจากคำเรียกชื่ออาหารหวานไทย

References

Autsanee Thuwachot, Chumsak nararutwong and Somchok Khunsanong (ed.). (2013). *Thai food culture: The South*. Bangkok: Office of Printing Works, Veterans Affairs Organization under the Royal Patronage.

Boonlert Wiwan. (2015). *Isan culture that appears in the novel "Khru Ban Nok"*. Journal of Korean Association of Thai Studies. 22(1): 1-34.

Chanokporn Angsuwiriya. (2012). *An Ethnamatic Analysis Study of Food Naming in Hatyai District Songkhla Province* (Research Report). Songkhla: Prince of Songkla University.

Department of Cultural Promotion. (2013). *Thai food identity in 4 regions*. Bangkok: Agricultural Cooperative Association of Thailand.

Department of Religious Affairs. (2009). *Rituals and Traditions*. Bangkok: Agricultural Cooperative Association of Thailand.

Frake. C. O. (1980). *Language and Cultural Description: Essays*. California: Stanford University press.

Hai Ning Zheng. (2012). *The Study of Naming Thai Mountain*. (Master of Arts). Kasetsart University, Bangkok.

Kingkeaw Attakorn and Thanarut Sirisawas. (1985). *Thai Studies Teaching Material Series: civilization book 2*. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University.

Kingkeaw Attakorn. (1976). *folklore*. Bangkok: Department of Teacher Training.

Ladapha mortero. (1994). *Encyclopedia of Thai Local Food Wisdom 4 Regions*. Bangkok: Office of Bio-Based Economic Development.

Lampang Cultural Office. (2020). *Tan khao lam – khao ji*. Retrieved from https://www.m-culture.go.th/lampang/ewt_news.php?nid=2168&filename=index

Mgronline. (2021). *Food believe in 4 region*. Retrieved from https://mgronline.com/qol/detail/9510000095651.

Mongkhon Sittilhor and Somchok Khunsanong (ed.). (2013). *Thai food culture*: *The North*. Bangkok: Office of Printing Works, Veterans Affairs Organization under royal patronage.

Nakhonsrithammarat Cultural Office. (2019). *The Festival of the Tenth Lunar Month*.Retrieved from https://www.mculture.go.th/nakhonsrithammarat/ewt_news.php?nid=658&file name=index.

Nhischarnun Nunthadsirisorn. (n.d.). *From "Pete object to "Lao Cha-on"*. Retrieved from https://chula.academia.edu/NhischarnunNunthadsirisorn

Nida, E.A. (1975). *Componential Analysis of Meaning*. Mouton: The Hague.

Phenix. (1996). *Social Values*. New Jersey: Prentice-hall.

Pranoom Krangthoong et al (ed.). (2013). *Thai food culture: The Central region*. Bangkok: Office of Printing Works, Veterans Affairs Organization under royal patronage.

Royal Academy. (2013). *The Royal Institute's Dictionary, 2011*. (2nd printing). Bangkok: nanmee books.

Sasithorn Sinthawornkul. (2004). *Thai ways of eating and beliefs as reflected in the names of Thai foods used in traditional ceremonies and festivals* (Master of Arts) . Bangkok:Chulalongkorn University.

Sengarun Kanokphongchai. (2001). *Food: Thai esset*. Bangkok: Sangdad press.

Somchai Sumniengngam. (2002). *Linguistic characteristics indicating change in the belief in auspiciousness and inauspiciousness in Thai names*. (Doctoral of Arts). Chulalongkorn University, Bangkok.

Tawach poonnotok. (1982). *Regional Literature*. Bangkok: Odian store.

Thaweethong Hongwiwat. (1998). *Food and health in culture*. Bangkok: Sangdad press.

Thaywan Thaneerut, Maitree Sutthajit, Winai Keawmuneewong, Sripri Ploysub, Napas Keawwichian and Chawida Suknirun (ed.). (n.d.). *food for health*. Bangkok: Office of Printing Works Veterans Organization.

Vajirayana. (2020). Chapter 12 Sriprachan gives Wanthong to marry Khun chang. Retrieved from https://vajirayana.org.

Vinyoochon Howtragool, (2017). A Study of The Belife on Petain Sart Duan Sib Tradition: A Case Study of Population in Muang District of Nakhon si thammarat Province. *Nakhon Lampang Buddhist College's Journal*, 6(2): 9-18.